

УДК 371.3:028.811.111

Василевич В.В., Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили

Василевич Валентина Василівна – викладач кафедри англійської мови МДГУ ім. П. Могили. Аспірантка Інституту педагогіки АПН України за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. Коло наукових інтересів – формування іншомовної професійної компетентності майбутніх економістів у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.

Текст як засіб формування іншомовної професійної комpetентності майбутніх економістів

У статті досліджується текст як засіб формування іншомовної професійної компетентності (ІПК) майбутніх економістів. Автором розкрито ознаки тексту; визначено дії та операції, на основі яких відбувається формування ІПК студентів у процесі роботи з текстом.

The text as a medium of economic students' foreign professional competence (FPC) forming is investigated in the article. The features of the text, actions and operations promoting economic students' FPC forming while working with the text are determined.

Нові умови й зміст ділової активності змінили вимоги до професійної підготовки майбутніх економістів у ВНЗ. Налагодження ділових зв'язків у полікультурному просторі вимагає сформованості іншомовної професійної компетентності (ІПК) студентів, навичок роботи з інформацією, активізації розумової діяльності. Враховуючи той факт, що певні дози інформації містяться у тексті [1, с. 260], виникає необхідність розглянути текст як засіб формування ІПК майбутніх економістів; визначити ознаки текстів, які використовуються у межах нашого дослідження; проаналізувати дії та операції, на основі яких відбувається формування ІПК студентів у процесі роботи з текстом.

З метою розуміння тексту як засобу формування ІПК майбутніх економістів та визначення його ознак звернемося до наукових джерел.

Аналіз психолого-педагогічної літератури [2, с. 242] свідчить, що під поняттям "текст" розуміють: 1) тематично взаємопов'язану послідовність висловлювань або одне

висловлювання, які виражаються за допомогою певної системи знаків; 2) писемну фіксацію висловлювань.

Головним чином, тематично взаємопов'язану послідовність висловлювань ми можемо спостерігати в усному та писемному мовленні. Тому формування ІПК майбутніх економістів має відбуватися з урахуванням того, що тексти існують в різних джерелах інформації. До основних джерел інформації, які мають використовуватись у навчальному процесі, ми відносимо: підручники; відео- та аудіоматеріали; мультимедійні засоби [3], [4], [5], [6]. Ми не будемо докладно зупинятись на особливостях кожного із зазначених засобів, оскільки їх характеристика не входить до завдань нашого дослідження. Зупинимось лише на ознаках текстів, які є засобом формування ІПК майбутніх економістів. В рамках даного питання ми звернулись до видів навчального матеріалу, оскільки текст певним чином є тим матеріалом, на основі якого відбувається навчальний процес у вищих закладах освіти.

Згідно із науковими джерелами [1, с. 263-

264] навчальний матеріал залежно від функцій, які він виконує, належить до таких видів:

- *інформаційний*: тексти, малюнки, креслення, схеми, таблиці, географічні карти, музичні твори, ноти, твори скульптури і живопису, моделі, установки, реальні об'єкти навколошньої дійності тощо;
- *операційний*: завдання, вправи, під час виконання яких виробляються вміння і навички;
- *актуалізуючий*: тексти, завдання, які сприяють актуалізації опорних знань, умінь і навичок, необхідних для розуміння і засвоєння матеріалу;
- *контролюючий*: завдання, що забезпечують внутрішній і зовнішній зворотний зв'язок;
- *стимулюючий*: тексти, завдання, які викликають інтерес до нових знань або нових способів їх засвоєння;
- *діагностичний*: завдання, що дають змогу виявити прогалини в знаннях, причини неправильних дій учнів.

Враховуючи зазначене вище, до ознак тексту як засобу формування ППК майбутніх економістів ми можемо віднести інформаційний, операційний, актуалізуючий, контролюючий, стимулюючий та діагностичний аспекти.

З огляду на це та додаткову [1], [2] інформацію, отриману з наукової літератури, серед ознак тексту як засобу формування ППК майбутніх економістів визначаємо:

- 1) наявність теми та основної думки; зв'язок речень за змістом; певну послідовність речень; використання мовних засобів;
- 2) розподіл текстів на види: основні та додаткові; аналітичні або синтетичні;
- 3) наявність аспектів: інформаційного, операційного, актуалізуючого, контролюючого, стимулюючого та діагностичного;
- 4) побудову тексту, в основі якої лежить

дедуктивний або індуктивний методи.

Поряд з цим, визначаючи ознаки тексту як засобу формування ППК майбутніх економістів, ми врахували, що питання й завдання за свою сутністю є текстом [2, с. 260-261]. Враховуючи, що усі питання і завдання можна поділити на репродуктивні та продуктивні, у подальшому буде розглянуто відповідні до контексту нашого дослідження види текстів.

Репродуктивні тексти як засіб формування ППК майбутніх економістів – це питання і завдання, які вимагають від студентів відтворення знань без істотних змін. Продуктивні тексти – передбачають трансформацію знань, істотні зміни в структурі їх засвоєння або пошук нових знань, що складає у змісті формування ППК майбутніх економістів компетентність репродуктивно-продуктивного характеру.

Враховуючи, що робота з продуктивними текстами передбачає пізнавальну самостійність студентів, висловлювання власної думки, а також той факт, що певну кількість текстів, які виступають для майбутніх економістів засобом роботи, узято з наукових джерел, необхідно розглянути смислові відношення між частинами тексту [7, с. 69-73] та засоби організації зв'язного тексту [7, с. 80-82] (табл. 1, 2), розуміння й використання студентами-економістами яких впливає на зв'язність, логічність та послідовність висловлюваної думки як необхідного елементу формування їх ППК.

Головним чином, смислові відношення між частинами тексту базуються на таких аспектах: 1) єдність та близькість суб'єкта дії, об'єкта та місця дії; 2) причинно-наслідкові та умовно-наслідкові відношення; 3) порядок викладення та часова співвідносність; 4) співставлення та протиставлення; 5) доповнення та уточнення; 6) посилення на попередні висловлювання; 7) введення нового формулювання; 8) ілюстрування сказаного, уточнення, виділення конкретного факту; 9) введення нової

Таблиця 1

Засоби організації зв'язного тексту

Єдність та близькість суб'єкта дії, об'єкта та місця дії	Він, цей, такий самий, все це, там, тут, даний, зазначений, подібний, аналогічний
Причинно-наслідкові та умовно-наслідкові відношення	Оскільки, тому що, тому, внаслідок, в результаті, завдяки цьому, в залежності від цього, згідно з цим, у зв'язку з цим, звідси робимо висновок, це свідчить (говорить, указує)
Порядок викладення та часова співвідносність	По-перше, по-друге... і т.ін., перш за все, в першу чергу, спочатку, зараз, тепер, раніше, вище, вже, поряд з цим, одночасно, потім, у подальшому, знов, ще раз, у ході, в процесі, як висновок, в кінці
Співставлення та протиставлення	Але; однак; як; не лише..., але й; так само, як і; якщо...то...; у порівнянні з; на відміну від; як протилежність; навпаки; напроти; з одного боку, з іншого боку; разом з тим; між тим; у той час як; тоді як; подібно тому; аналогічно; таким же чином
Доповнення та уточнення	Також, причому, при цьому, разом з тим, окрім того, більш того, головним чином, перш за все

Продовження таблиці 1

Посилання на попередні висловлювання	Як зазначалось вище (говорилося раніше), як зазначено (указано, підкреслено, показано), у зв'язку з цим, у зв'язку із зазначенім вище, згідно з цим, зазначений, вищезазначений, розглянутий (вище), наступний, який розглядається, вивчається, досліджується, аналізується, описується, нижче, у подальшому, буде розглянуто
Введення нового формулювання	Тобто, або, а саме, говорячи інакше, іншими словами
Ілюстрування сказаного, уточнення, виділення конкретного факту	Наприклад, так наприклад, так, такий, саме, лише, навіть, особливо, тим більше, головним чином, перш за все, точніше, говорячи точніше, у тому числі, причому, відноситься до числа. Можна навести приклад... Як приклад... Прикладом може бути...
Введення нової інформації, оформлення логічного переходу до іншої частини	Зупинимося докладніше на... Перейдемо до розгляду... розглянемо... Продовжимо розгляд... Які особливості (причини, задачі, цілі і т.ін.) У чому суть проблеми (питання і т.ін.) Декілька слів стосовно...
Узагальнення, висновок попередньої інформації, загальний висновок	Таким чином, отже, як наслідок, в кінцевому рахунку, звідси (з цього, із сказаного) зрозуміло. Можна зробити висновок, що... Як висновок можна сказати ... Можна зробити висновок...

Таким чином, розглянуті вище смислові відношення між частинами тексту та засоби організації зв'язного тексту ми визначаємо необхідними аспектами формування ПК майбутніх економістів.

Поряд з цим ми врахували той факт, що майбутнім спеціалістам необхідно володіти навичками роботи з інформацією та уміти розвідати проблему на менш значні змістові

частини з метою її аналізу й вирішення [8], [9], [10], [11], [12], [13]. Беручи до уваги, що зазначені властивості особистості є необхідними у такому виді навчальної діяльності, як створення реферативного тексту або усного повідомлення, ми звернулись до компонентів та мовних засобів [7, с. 80-82], які допомагають при складанні реферативних робіт та їх оформленні, іншими словами – реферативних

Таблиця 2

Структура реферативного тексту

Проблематика	Проблема даного тексту...; даний текст представляє собою опис, аналіз, оцінку, узагальнення (чогось); у тексті розглядається, аналізується; дається аналіз, узагальнення; стосується питання, проблеми і т.ін.
Мета тексту	Показати, проаналізувати, виявити, визначити (щось); автор ставить метою показати...; метою даного тексту є опис, уточнення (чогось) та ін.
Композиція тексту	Текст складається з...; ділиться на...
Опис інформації	Автор аналізує, описує, розирає, зазначає, розробляє, доказує, вважає, стверджує, співставляє, протиставляє, підкреслює, пропонує, порівнює, обґрунтует, виокремлює, визначає (чогось), прослідковує, показує (чогось), зазначає важливість (чогось), зупиняється (на чомусь), пояснює та ін.; ілюстрації автором своїх позицій (автор наводить приклад того, як..., наводить як приклад (чогось), наводить цифри, факти, ілюструє, підтверджує та ін.
Вираження оцінки	Автор зазначає недоліки (чогось), вважає неповним, неточним і т.ін.
Заключне слово, висновки	Робимо висновок, що...; отже, таким чином і т.ін.

Як видно з наведеної вище таблиці, структура реферативного тексту містить певні смислові компоненти, робота з якими дає можливість у навчальному процесі сформувати у студентів навички роботи з текстом та навчити їх виділяти в ньому ті смислові блоки та відношення, які є вагомими при аналізі тексту та для розв'язання проблеми.

Тому зазначені вище компоненти тексту та відповідні до них мовні засоби мають, на нашу думку, стати тим підґрунтям, на основі якого у студентів сформуються певні поняття щодо

підходів у роботі з інформацією та вирішенні проблем як продуктивного способу формування ПК майбутніх економістів.

Таким чином, на основі синтезу поняття “текст” та його ознак у контексті нашого дослідження можемо зробити визначення тексту як засобу формування ПК майбутніх економістів. Під текстом як засобом формування ПК майбутніх економістів ми розуміємо побудовану на основі індуктивного або дедуктивного методів взаємопов’язану за змістом послідовність висловлювань

конкретного виду тексту з урахуванням компонентів та смыслових відношень між його частинами, а також відповідними засобами його організації.

У ході розв'язання завдань нашого дослідження перейдемо до розгляду дій та операцій, на основі яких відбувається формування ПК студентів у процесі роботи з текстом.

Зауважимо, що з метою визначення структури ПК майбутніх економістів ми проаналізували роботи вчених, в яких досліджено загальносоціальні та професійні якості особистості. В процесі аналізу ми дійшли висновку, що перш за все формування ПК майбутніх економістів має ґрунтуватись на розвитку мислення студентів. У свою чергу, розвиток мислення, а отже, й формування ПК майбутніх економістів відбувається на основі загальних розумових дій та операцій [1, с. 262]. Тому необхідно розглянути поняття “дії” та “операції”, показати взаємозв'язок цих понять та визначити, яким чином дії та операції впливають на формування ПК майбутніх економістів. З метою вирішення цього завдання ми звернулись до наукових праць таких вчених: Н.А. Бернштейн [14]; В.А. Козаков [15]; Ю.І. Палеха, В.І. Герасимчук, О.М. Шиян [15]; Н.П. Волкова [1].

Аналіз наукової літератури показав, що під

дією розуміють елемент діяльності, в результаті якої досягається більш конкретна усвідомлена мета, яка не розбивається на більш прості елементи. Кожна дія має свою організаційно-психологічну структуру, яка співпадає із загальною структурою діяльності [2, с. 16]. Дія може бути переважно зовнішньою – предметно-практичним контактом суб'єкта з об'єктом або ж внутрішньою – активістю, спрямованою на об'єкт, даний в ідеальній формі [14]. У свою чергу, під операцією розуміють спосіб здійснення дії. Характер операції залежить від конкретних умов виконання дії [15, с. 18].

Враховуючи той факт, що будь-яка діяльність характеризується певною структурою, в якій виділяють взаємопов'язані дії та операції [15, с. 18], в контексті нашого дослідження взаємозалежність цих дій та операцій полягає в наступному: 1) скільки існує різних способів виконання тієї чи іншої дії, стільки можна виділити різних операцій [15, с. 18]; 2) дія завжди здійснюється за рахунок певних операцій; 3) якщо діяльність підпорядковується мотиву, а дія – меті, то операція – умовам виконання дії. Це умови не лише об'єктивні, а й суб'єктивні, пов'язані з можливостями суб'єкта [14]. У зв'язку із зазначеним виникає необхідність розглянути докладніше ті дії й операції, які є можливими у роботі з текстом як засобом формування ПК

Розумові дії та операції у роботі з текстом

Дії	Операції
Структурування	Розумова діяльність, спрямована на встановлення зв'язків між поняттями, реченнями, ключовими словами й т.ін., у процесі якої формується структура знань
Систематизація	Розумова діяльність для встановлення віддалених зв'язків між поняттями, реченнями, в процесі якої вони організуються в певну систему
Конкретизація	Застосування знань на практиці
Варіювання	Зміна несуттєвих ознак понять, їх властивостей, фактів при постійних суттєвих
Доведення	Логічне розмірковування
Формування висновків	Поступове спрощення теоретичного або практичного виразу з метою одержання наперед відомого його виду
Пояснення	Зосередження думки на найважливіших моментах (зв'язках)
Класифікація	Розподіл понять на взаємопов'язані класи за суттєвими ознаками
Аналіз	Вичленення ознак, властивостей, відношень понять, знаходження спільних і відмінних їх властивостей
Синтез	Поєднання, складання частин – дія, зворотна аналізу
Порівняння	Виділення окремих ознак понять, знаходження спільних і відмінних їх властивостей
Абстракціонування	Визначення суттєвих ознак понять через відкидання несущтєвих
Узагальнення	Визначення ознак, властивостей, суттєвих для кількох понять

Зміст та характеристика зазначених дій та операцій дає підстави стверджувати, що впровадження їх у навчальний процес є необхідним елементом у роботі з текстом як засобом формування ПК майбутніх економістів. Тому ми визначаємо їх обов'язковим компонентом

розвитку мислення студентів та формування їх репродуктивно-продуктивної компетентності.

Усе зазначене вище перевірялось нами експериментально протягом власної педагогічної практики у ВЗО. Процесуальна частина та результати застосування тексту як

засобу формування ПК майбутніх економістів будуть прокоментовані нижче.

Експериментальна робота, спрямована на формування ПК майбутніх економістів, була організована з урахуванням вищезазначених теоретичних положень.

Виходячи з того, що процес формування ПК майбутніх економістів забезпечується змістом та джерелами інформації, експериментатором були відібрані тексти, зміст яких формується з урахуванням таких принципів [1, с. 263]: *генетичний* (текстовий матеріал викладається у послідовності, в якій він формувався історично); *логічний* (викладення його відбувається відносно сучасної логічної структури економічної науки); *психологічний* (ураховуються пізнавальні можливості студентів).

Мета цих текстів полягала у тому, щоб розширити та поглибити знання студентів щодо важливих компонентів змісту навчального матеріалу. Тому зміст навчального матеріалу має: 1) відбивати базові поняття з економіки, напрямки та структуру професійної діяльності економіста, його професійні якості; 2) забезпечувати знання конкретної справи; 3) стимулювати потребу студентів у набутті знань, умінь і навичок для виконання професійно спрямованих навчальних завдань.

Враховуючи той факт, що тексти, які виступають засобом формування ПК майбутніх економістів, існують в різних джерелах інформації, навчальний процес ми побудували таким чином, щоб він супроводжувався застосуванням студентами різних видів інформаційно-електронного забезпечення та інформаційного простору (використання глобальної мережі Інтернет). Тобто формування ПК майбутніх економістів відбувалось з урахуванням таких чинників організації навчального процесу, як інформація й інформаційні технології, підвищення ролі інформаційного сектора у сфері вищої освіти; актуалізація інформації, професійно-орієнтованих знань студентів.

На основі власних спостережень ми пересвідчилися, що застосування інформаційно-електронного забезпечення створює сприятливі умови для розвитку репродуктивно-продуктивного рівня інтелектуального розвитку студентів, вияву їх компетентності на творчому рівні; набуття студентами умінь здобувати необхідну інформацію; використовувати різноманітні інформаційні банки даних у всьому світі; сприяє самостійному опрацюванню необхідного матеріалу; дозволяє передати майбутнім економістам значно більший об'єм інформації й спеціальних знань; дати студентам можливість самостійно використовувати та створювати інформацію, застосовувати знання

фактів, необхідних для вирішення професійних завдань; розвиває уміння аналізувати й співставляти інформацію у взаємозалежності.

У процесі власної педагогічної діяльності ми дійшли висновку, що текст виступає засобом формування ПК майбутніх економістів, якщо робота з ним проводиться по двох основних аспектах: 1) студенти набувають знання фактографічного матеріалу та мовленнєві навички, що є передумовою формування ПК майбутніх економістів; 2) на основі попереднього аспекту відбувається розвиток необхідних для формування ПК майбутніх економістів розумових дій та операцій. У свою чергу, розвиток зазначених дій та операцій відбувається за умови: а) у кожного студента відпрацьований перший аспект; б) присутній продуктивний елемент роботи з текстом.

Пояснимо зазначене нижче.

1. Експериментальна робота з текстом як засобом формування ПК майбутніх економістів була побудова таким чином, щоб за рахунок цього можна було непрямо опосередковано регулювати мимовільне запам'ятування матеріалу, тобто в процесі формування ПК майбутніх економістів матеріал запам'ятується тоді, коли той, хто навчається, зайнятий безпосередньо матеріалом, а не спеціально запам'ятуванням цього матеріалу. Іншими словами, запам'ятування відбувалося логічним, осмисленим шляхом, а не лише механічним (простим повторенням, зубрячкою).

2. На основі власних спостережень, бесіди із студентами та проаналізованих анкетних даних ми можемо стверджувати, що краще запам'ятування лексичного та розуміння змістового матеріалу, а також формування умінь і навичок структурувати, систематизувати, порівнювати, протиставляти, узагальнювати фактографічний матеріал та т.ін. на основі попереднього осмислення відбувається у процесі обговорення проблематики тексту, його композиційної основи, створення на основі тексту власної інформації та т.ін., повторення (первинне, поточне, узагальнююче), використання асоціативних образів, тобто розв'язання завдань проблемного характеру, які вимагають прояву образного мислення, творчої уваги особистості.

Ми переконалися, що умінню розв'язувати творчі завдання, створювати власні продуктивні тексти сприяє дотримання правил організації смыслових відношень між частинами тексту, його компонентів, застосування засобів організації зв'язного тексту. На основі аналізу творчих письмових робіт студентів експериментальних груп ми з'ясували, що завдання, які були виконані з дотриманням зазначених вище положень, мали більш точне, логічне й послідовне обґрунтuvання розв'язання

проблеми.

У відсотковому відношенні результати проаналізованих нами творчих робіт можна прокоментувати таким чином: наявність єдності та близькості суб'єкта дії, об'єкта та місця дії 97%; причинно-наслідкові та умовно-наслідкові відношення 95%; порядок викладення та часова співвідносність 89%; співставлення та протиставлення 63%; доповнення та уточнення 81%; посилення на попередні висловлювання 96%; введення нового формулювання 78%; ілюстрування сказаного, уточнення, виділення конкретного факту 87%; введення нової інформації, оформлення логічного переходу до іншої частини 69%; узагальнення, висновок попередньої інформації, загальний висновок 97%.

На основі тих самих письмових робіт ми пересвідчилися, що активізація розумових дій і операцій у роботі з текстом виступає важливим чинником формування ППК майбутніх економістів, оскільки вона сприяє розвиткові мислення студентів, їх репродуктивно-продуктивній компетентності. Ми проаналізували результати робіт і з'ясували, що з метою розв'язання задач професійного спрямування студенти вдавались до розумових дій, а відповідно й операцій у такому відсотковому співвідношенні: структурування 92%; систематизація 86%; конкретизація 89%; варіювання 96%; доведення 95%; формування висновків 97%; пояснення 92%; класифікація 96%; аналіз або синтез 92%; порівняння 94%; абстракціонування 93%; узагальнення 90%.

Однак у процесі експериментальної роботи ми з'ясували, що певна кількість студентів виявила низький рівень ППК у роботі з текстом, спрямованій на розв'язання проблем. На основі власних педагогічних спостережень ми можемо стверджувати, що цьому сприяв ряд показників:

Література

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 576 с.
2. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение: Учебн. пособие. – К.: Выща. шк., 1990. – 248 с.
3. Дімант Г.С. Man and Money: Навч. посібник. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2003. – 132 с.
4. Дімант Г.С. Переходна економіка: Навчальний посібник. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2002. – 304 с.
5. Дімант Г.С. Світова історія. Навчальний посібник. – Миколаїв: МФ НаУКМА, 1998. – 63 с.
6. Sharpre, Pamela J / How to prepare for the TOEFL test : test of English as a foreign language / Pamela J. Sharpre. – 10th ed.
7. Пособие по обучению профессиональной научной речи. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 176 с.
8. Philip A. Neck. Policy Issues // Small enterprise development: Policies and programs. Second (revised) edition / Edited by Philip A. Neck and Robert E. Nelson. International Labour Office, Geneva, 1987. – P. 17-38.
9. Robert E. Nelson and Robert G. Nguiru Training for // Small enterprise development: Policies and programs. Second (revised) edition / Edited by Philip A. Neck and Robert E. Nelson. International Labour Office, Geneva, 1987. – P. 93-102.
10. Романовський О. Проблеми організації ефективної бізнес-освіти // Освіта і управління. – 2002. – Т. 5. – № 2. – С. 54-72.
11. Панфилова А.П. Деловая коммуникация в профессиональной деятельности: Учебное пособие. – СПб.: Знание, ИВЭСЭП, 2001. – 496 с.
12. Влахучікос Х. Гарвардська школа бізнеса – гарантія високого професіоналізма // Проблемы теории и практики управління. – 1990. – № 4. – С. 80-81.
13. Психология и педагогика / Под ред. А.А. Радугина. – Москва, 1997. – 254 с.
14. Бернштейн Н.А. Почеки по физиологии движений и физиологии активности. – М.: Медицина, 1966. – 263 с.
15. Палеха Ю.І., Герасимчук В.І., Шиян О.М. Основи психології та педагогіки: Навч-метод. посібник. – 2-ге вид., доп. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 164 с.